

Kiekvienas didelis poetas kuria savo įvaizdžių erdvę ir savo eilėse mėgina suldyti praeitį ir ateitį, idant išryškėtų tai, ką jis mato dabartyje, - visa tai, atrodytų, galima pasakyti ir apie Hölderliną. Bet to negana.

Hölderlino poezija - daugiau nei erdvė; tai krikščioninė sfera, gaubianti ištisą pasaulį, - čia ir kalnai, ir debesys, bet nebe tie, čia ir dievai, ir žmonės, bet irgi - ne tie...

Didžio poeto pasaulį paprastai galima "atpažinti". Štai miškas, jis yra ir mano miškas, štai meilė - ji yra ir mano meilė, štai grožis, štai mintis - gal tai ir ne mano estetika ir ne mano mąstysena, bet aš galiu gerėtis ar suprasti. "Atpažinimo", "supratimo", "grožėjimosi" pastangai pasiduoda ir Hölderlinas - bet šitaip prasilenkiama su jo poezijos esme. Hölderlinas - tai pasaulis, kokio dar nebuvo; jo neatpažinsime, į jį tegalima įeiti - įeiti ir sustingti po krikščioniniu skliautu, įeiti ir dairytis aplink.

Poeto kūrybą visad maga paaiškinti jo biografija - juolab tokia kaip Hölderlino. Vargu ar pavyks šios pagundos išvengti čia - galų gale biografija yra dar vienas poeto eilėraštis, tik parašytas ne plunksna. Biografija gali padėti pasiaiškinti kokią nors mintį, eilėraščio parašymo aplinkybes ir pan., bet suvokta kaip gyvenimo visuma, nenarstoma iki smulkmenų, priimta kaip liudijimas gali pateikti dar vieną "Archipelagą".

Johanas Christianas Friedrichas Hölderlinas gimė 1770 m. kovo 20 d. Švabijoje, Laufeno miestelyje prie Neckaro upės. Jo tėvas, Heinrichas Friedrichas, mirė, kai sūnui tebuvo du metukai. Vaiką auklėjo mama Johanna Christiana Hölderlin (mergautinė pavardė Heyn, 1748-1828) ir senelė; po kelių metų motina ištekėjo už Johanno Christiano Glocko; Hölderlinas jį vadins "antruoju tėvu".

Hölderlino pavardė kyla iš vok. *Holder, Holunder* - "šėivamedis"; šis medis susijęs su senaisiais germanų tikėjimais; po šėivamedžiu dažnai pasirodydavo velnias; viduramžių tekstuose Hölderlin - ir velnio vardas. Žinia, tai nieko nereiškia; šėivamedis augo palei Hölderlinų namus.

Vaikystė bėga Nürtingene, Švabijos Alpių papėdėje, kur ant Neckaro kranto jo patėvis turi didžiulį sodą; vėl Neckaras - Hölderlino gyvenimo upė; po septyniasdešimties metų jis mirs bokšte palei Neckarą, Tübingene. Dabar jis tik vaikas, vaikas sode.

Bet vaikystė ir suaugusiam Hölderlinui - ne vien saldus nerūpestingumas. Tai atrama vienatvėje: “vienišasis / Tolimus mena draugus ir savo jaunystę”, tai tikruma, tai vieta, kurioje sutinkami dievai:

*Žemėn ateina dievai ir taip iš tamsos pasirodo,
Viską sukretus giliai, žmogui šviesi jų diena,
Nieks nepastebi jų esimo iš karto; vaikai tik
Eina sutikti...*

(“Duona ir vynas”; Alfonso Nykos-Niliūno vert.)

Ir “Hyperiono likimo giesmėje”, kalbėdamas apie *Die Himmlischen*, “Dangiškuosius” jis neranda geresnio būdo juos nusakyti kaip palyginti su vaiku:

*Be likimo, kaip kūdikis
Miegą, dangų kvėpuojate*

(Jono Juškaičio vert.)

Tai išgyventa ir tikra. Vaikystė Holderlinui neiškrenta iš gyvenimo ir spalvingas, tačiau bereikšmis inkluzas. Joje yra viskas, kas bus jo pasaulyje. Kiekviena vaikystė gali tapti “susitikimu su dievais”, bet ne kiekviena tampa:

*Kai aš berniukas buvau,
Dažnai mane Dievas gelbėdavo [...]
Ir dangaus dvelksmai
Žaisdavo su manimi*

.....
Aš rankose dievų išaugau didelis

(“Kai aš buvau berniukas...”)

Tai buvo pirmi pasimatymai su dievais, sode palei Neckarą...

Nürtingene Hölderlinas ima lankyti *Lateinschule*, tuo metu jam keturiorika. Čia jis susipažįsta su devynmečiu Fritzu - tai Friedrichas Schellingas; dėl mažo ūgio pastarasis mokykloje yra patyčių objektas; Hölderlinas už jį užsisotoja - Schellingas tai atmins visą gyvenimą. Užsimezga - dar vaikiška - didžiųjų žmonių draugystė.

Nuo 1784 m. Hölderlinas mokosi žemesniojoje Denkendorfo vienuolyno mokykloje: gėlių ir giraičių epocha nutolsta. Po dvejų metų jaunuolis pereina į Maulbranno vienuolyno mokyklą. Motinos ir senelės rūpestis kreipia jį

aiškia linkme - ramią evangelikų pastoriaus karjerą; geografiškai tai miestas palei Neckarą - Tübingenas.

1788 m. rudenį Holderlinas pradeda studijas Tübingeno evangelikų seminare. Tai labai svarbus jo gyvenimo tarpsnis. Ne tik jo - sukrečia jo kambario draugų vardai: Friedrichas Schellingas ir Georgas Hegelis, jie trys - bičiuliai, vienijami bendrų idėjų, panašiai mąstantys ir besigrumiantys su tomis pačiomis problemomis.

XVIII a. pabaigos pastorių kalvė: disciplina ir ortodoksija, autoritarinė Bažnyčia, pernelyg suartėjusi su valstybe, kareivinių atmosfera. Pietistiškai nusiteikęs, gamtą pamilęs Holderlinas čia pasijunta svetimas. Pastoriaus pašaukimo jis neturi, tai, bent jau jam pačiam, aišku išsyk - mieliau būtų studijavęs teisę, bet tenka nusileisti motinos norams.

1789 m. Prancūzijoje kyla revoliucija, Vokietijos kunigaikštysčių piliečiai įdėmiai ją seka, - intelektualinės mados visada ėjo iš Paryžiaus. Tos mintys, kurios viliojo iš tolo it gražūs kalėdiniai žaisliukai - laisvė, lygibė - ūmai pasirodo kaip galybės, nešančios išstisias minias ir valstybes. Nešančios - kur? Į geresnį ir tyrą pasaulį, aišku, į dievišką pasaulį, kuriame jau yra šio veržimosi pirmieviai:

*Prie laisvės vėliavų jaunuoliai jaučias
Geri ir dideli nelyginant dievai [...]*

*O žmonija į tobulybę žengia.
("Himnas žmonijai")*

Tai dieviškumo įsiveržimas į pasaulį, tai nebe Jean Jacque Rousseau idėjos, o dieviškos galios, liudijančios, kad "prasideda nauja Kūrimo valanda". Kaip pareiškia Holderlinas "Himne laisvei", tai paties Dievo apsireiškimas, o poetui - antras susitikimas su dievais, išėjusiais iš sodų ir giraičių, ir, o stebukle, džiūgaujanti minių pasitiktai...

Deja - tai tik istorijos akimirksnis; Paryžiuje įsivyrauja diktatūra, laisvų minių entuziazmą keičia Robespjero "laisvė"; sukresti racionalūs vokiečiai nusigrežia nuo "prancūziško paklaikimo". Schellingas, išvertęs "Marselietę", atsiprašinėja: "Jūsų didenybe, visi mes darome klaidų". Hölderlinas kenčia, jam tai didelis smūgis, juolab kad tvarka Tübingeno seminare dar pariežtinama. Schellingas susipranta, profesoriumi jis tampa visiškai jaunas; "susipras" ir Hegelis, ir dar kaip - Prūsiją vėliau jis pašventins kaip šeštą Dievo buvimo įrodymą. Bet Hölderlinas ištikimas dievams; pralaimėjusius istorijoje, jis priglaudžia juos savo poezijos ruime.

Lieka atsiskaityti su Tübingenu. 1793 m. jis išlaiko (gerai) teologijos baigiamuosius egzaminus - ir atsisako gana ramios pastoriaus karjeros. Hölderlinas tampa klajojančiu namų mokytoju. Nors bastūno kelias nesaldus, tačiau poezijai laiko atsiranda. Nuo 1795 iki 1805 m. jis parašo tiek, kad jo "Raštų" leidinyje bus 1300 psl. - kas 3 dienas po 2 rankraščio puslapius. Tai daug - prisiminkime Hölderlino poezijos "intensyvumą". O kur dar kasdienis darbas su mokiniais! O šie jam kliūdavo nevykę.

Hölderlino siela subtili, pats jis lengvai sužeidžiamas; vaizduotė jį mums piešia kaip liauną nendrelę, ligotą užsisvajojusį poetą. Ne ką geriau padeda ir dažnai sutinkamas septyniasdešimtmečio poeto atvaizdas - sulinkęs, dailininko pabrėžtu paklaikusiu žvilgsniu apskuręs senis, - atvaizdas labai primena populiarių mūsų paveikslą - Strazdelis senatvėje.

Tačiau Hölderlinas atrodė kitaip. Jo ūgis buvo apie 176-180 cm. - tais laikais jis laikytas aukštu. Buvo plačiapetis. Amžininkai ir ano meto pasų kontrolė paliko mums jo išvaizdos aprašymą: rudi plaukai, aukšta kakta, rudi antakiai ir rudos akys, tiesi nosis, raudonos siauros lūpos, vidutinė burna, pailgas veidas, platūs pečiai, negalavimų neturi. "Aš vis esu sveikas" - ši frazė kartojasi jo laiškuose. Pridėkime puikų bendrą fizinį išsivystymą ir ištvermę. Keliaudamas po Vokietiją - visada pėsčiomis - jis lengvai įveikdavo 50 km per dieną ir nelaiškė to kažinkokiu laimėjimu, rytojaus dieną eidavo panašiu tempu. Studijų Tübingene pradžioje ilgdamasis savo pirmos meilės Louise Nast, jis kelis sykius yra keliavęs į Maulbronną, stengdamasis grįžti į rytines paskaitas - 18 valandų pirmyn, 18 atgal, idant dvi valandas praleistų su mylimąja: ne kiekvienas išmankštintas seržantas atlaikytų pusę tokio žygio. Vėliau, klajonėse po Vokietiją, jis nueidavo išvis nutrūktgalviškus atstumus - dėl visa ko įsimetęs ir grifelinę lentelę. Šiose kelionėse, sprendžiant iš jo laišku, jis turėjo ir rūpesčių - kažkodėl labai greitai plyšdavusios kojinės, tad iškeliaudamas turėdavo įsidėti bent tris poras.

Prie atletiškos išvaizdos pridėkime savitą germanišką grožį, puikų intelektą, išsilavinimą, didelį poetinį talentą ir švelnų jautrumą, estetinį skonį, gebėjimą nuostabiai jausti gamtą. Ir nepaprastą galią mylėti. Toks yra Hölderlinas.

1793 m. Friedrichui Schilleriui tarpininkaujant, Hölderlinas gauna namų mokytojo vietą - jis mokys Schillerio draugės Charlottes von Kalb dešimtmetį sūnų Fritzą. Išsyk reikia pasakyti, kad pedagoginis debiutas nepavyko. Fritzas išpaikintas ir isteriškas. 1795 m. sausį auklėtojas atleidžiamas iš pareigų.

Didelį įspūdį Hölderlinui palieka devyneriais metais už jį vyresnė Charlottė. Tai plačių pažiūrų, subtili, išsilavinusi moteris, Hölderlinui jautusi

greičiau motiniškus jausmus. Apie Hölderliną ji rašo Schilleriui: "Jis ratas, kuris sukasi pernelyg greitai", ir prašo paieškoti Hölderlinui kokio ne per sunkaus darbo, galinčio šį atitraukti nuo jo gyvenimo rūpesčių. Charlottės įžvalga pranašiška. Apie juodviejų santykius sklinda gandai (neatrodo, kad jie būtų buvę pagrįsti), atleistas Hölderlinas jų negali pakęsti ir iš Jenos, kur tuo metu jie buvo, pabėga bemaž bėgte.

Antro bandymo padariniai - didžiuliai, tik ne pedagoginiai. 1796 m. sausį Hölderliną namų mokytoju pakviečia neseniai praturtėjęs Frankfurto bankininkas Jakobas Friedrichas Gontardas. Namų mokytojas jam - tarnas, kaip ir kiekvienas kitas žmogus iš apmokamo namų personalo, turįs žinoti savo vietą - tą Gontardas poetui leidžia pajusti išsyk. Šiuose namuose, kaip savo laiškuose Hölderlinas rašo, nuolatiniai pokyliai ir vizitai, svečiai - tikros karikatūros, "daugelį jų turtas veikia kaip jaunas vynas valstiečius" - jie grubūs, pasipūtę, banalūs. Laimei, - priduria Hölderlinas, - "tarp tokių žmonių išmokstama tylėti, o tai jau nemažai".

Bet namuose yra ir Susette Gontard, bankininko žmona, ištekęjusi ar, greičiau, išleista už jo dar septyniolikmetė. Prieš metus iki susitikimo su Hölderlinu, ji perskaitė jo "Hyperioną". Hölderlino herojus ten reiškė viltį vėlei susitikti su Diotima: "Kuriame nors amžinojo buvimo laike aš vėl ją atrasiu". Atrodo, tai įvyko išsyk. Sukrečianti, nuskaidrinanti, gaivališka meilė... Hölderlinas atranda ne tik išsiilgtąją meilę, bet ir apvalančią kančios galią, didžiulius kūrybinius proveržius. "Mano rankose jaunuolis atgyja" - taria Diotima, tai galėjo pasakyti ir Susette Gontard. Tačiau...

Jau 1796 m. vasarą artimi juodviejų santykiai pastebimi namuose, jie ne paslaptis bent jau tarnams. Po metų skandalingi gandai sklinda visame Frankfurte, pasiekia Berlyną: "įsimylėjęliai gyvena vien sau ir savyje, likęs pasaulis jiems neegzistuoja". 1798 m. šitai tęsti tampa nebeįmanoma, rugsėjį jiedu nutaria išsiskirti; Hölderlinas pusantrų metų praleis Homburge. Jis ne taip jau toli nuo Frankfurto, tačiau įsimylėjęliams belieka laišakai. Mums - klaidkiai skaudūs ir gražūs Susettės laišakai, Hölderlino neišliko... "Gerai jaučiu, kad be tavęs mano gyvenimas vysta ir palengva miršta", - rašo Susettė apie 1800 m. Ji mirė 1802 birželį.

1801 m. gruodį Hölderlinas išvyksta į Bordeaux. Dar vienas bandymas rasti "žemę po kojomis". Keliauninkas darsyk pabando tapti mokytoju, šįsyk - Bordeaux, vokiečių konsulo Danielio Christopho Meyerio namuose. Kas ten dedasi, bemaž nieko nežinome, bet 1802 m. gegužę Hölderlinas išsirūpina kelionės pasą, birželio 7d. peržengia sieną. Atrodo jis baisiai. Aiškina, jog buvo apvogtas. Šiomis dienomis biografai žiūri pirmą jo beprotystės prieuolį. Tai tos dienos, kai merdi Susette Gontard. Hölderlino brolio tvirtini-

mu, dar Bordeaux poetas gavo paskutinį Susettės laišką, kur jo Diotima ištarė paskutinį "sudiev". Nieko keisto, kad Hölderlinas strimgalviais puolė atgal. Lemtingąjį birželį jiedu bent buvo po vienu, Vokietijos, dangumi. Susettė mirė. Jis paklaiko.

Vis dėlto nereikia perdėti jo "pamišimo". Tokia trapi ir taip mylinti siela negalėjo neišgyventi antrosios savo pusės mirties: "mes buvome vienas žiedas" - rašo jis "Hyperione". Judviejų artumas buvo bemaž antgamtiškas. Kai kurių amžininkų liudijimai aprašinėja keistą poeto elgesį, tačiau geriau jį pažinę asmenys, atrodo, geriau jį ir matė. 1803 m. pavasarį Hölderlinas "pėsčiomis, skersai per laukus, nelyginant instinkto genamas" atvyko pasimatyti su Schellingu. Vaizdas skausmingas - bet juk tai mūsų Hölderlinas - vaikščiojimas - tai jo stichija; nieko sau pamišėlis, kuris ne tik pamena jaunystės draugą, bet ir suranda jį, viešintį apylinkėse. Toliau Schellingas pastebi kad užklausus, Hölderlino atsakymas "pirmą sykį būdavo visiškai teisingas ir taiklus, tačiau sulig kitu žodžiu jis nukrypdavo nuo tako. Tačiau jame aš pajutau didelę pirmapradžio žavesio jėgą. Per tas 36 valandas, kurias jis iš viso praleido pas mus, jis nesyk nepasielgė netinkamai, nekalbėjo ir nedarė nieko, kas būtų prieštaravę jo ankstesniam, kilniam ir padoriam būdai". Kurgi tas pamišimas? Greičiau čia matome sielvarto prislėgtą žmogų, kuriam terūpi savas skausmas, o ne mandagus pokalbis.

"Pamišimo" metais jis baigia versti "Oidipą" ir "Antigonę". Izaokas Sinclairis, Hölderlino draugas, 1804 m. parūpino jam bibliotekininko vietą Homburgo landgrafų rūmuose. Šiuo metu Hölderlinas sukuria nuostabų eilėraščių "Patmas", dedikuotą Homburgo landgrafui.

Ir štai - dar vienas priepuolis. 1806 m. rugsėjį Sinclairis nugabena Hölderliną į Tübingeną, psichiatrinę "kliniką". Čia jis paskelbiamas "nepagydomu". Jį priglaudžia išsilavinęs dailidė Ernstas Zimmeris. Išleisdami ligonį, gydytojai paskelbia jį išgyvensiant daugių daugiausia trejus metus.

Jis pragyveno visus savo gydytojus. Pragyveno Hegelį. Mirė po 36 metų, 1843 m. birželio 7 d. Visose atgale date jam nustatinėtose diagnozėse kalbama apie šizofreniją. Nepaisydami diagnozių, palyginkime Friedricho Nietzsches ir Hölderlino atvejus - ūmus, katastrofiškas Nietzsches užgesimas, kai žlugo ir psichika, ir kūnas, kai mąstytojas nebeatpažindavo artimųjų - ir Hölderlinas, iki pat gyvenimo pabaigos rašęs - ir dar kaip! - priiminėjęs svečius, vaikštinėjęs, skambinęs pianinu, vakarais ramiai gurkšnojęs vyno taurę.

Zimmeris priglaudė jį savo namų priestate, bokšte, langais išeinančiame į Neckarą. Dar Hölderlinui tebegyvenant, šis bokštas vadintas *Hölderlinterm*; mes įsivaizduojame poetą, dienas ir naktis tūnantį paslaptingojo bokšto

gelmėje, ar neįskaitomu žvilgsniu žvelgiantį per langą. Tačiau buvo kitaip. Amžininkų liudijimu, jis keldavosi apie pusę penkių ryto, vasarą dar prieš auštant, ir mažiausiai 5 valandas vaikščiodavo. 1829 m. Zimmeris rašo Hölderlino seseriai, jog šis sėdi tik valgydamas ir popietę, gerdamas kavą: daugybę laiko jis praleidžia lauke, vaikščiodamas jaunystės takais, kuriuos pramynė trise, su Hegeliu ir Schellingu. Tame pačiame laiške Zimmeris rašo, jog sulaukęs bemaž 60 metų, Hölderlinas tebėra “galingas vyras” (*kräftiger Mann*), o dar vėliau praneša: “dabar jam 65 metai, tačiau jis toks žvalus ir gyvybingas, tarsi būtų trisdešimties”.

Johannas Georgas Fischeris aplankė Hölderliną du mėnesius prieš šio mirtį, 1843 m. balandį, lydimas dar dviejų draugų. Apie pokalbį Fischeris nepraneša, tačiau nepaprastai įdomus jo liudijimas apie paskutines vizito minutes. Fischeris paprašė Hölderlino parašyti jam kokią nors improvizaciją. Hölderlino nereikėjo ilgai įprašinėti, jis tik pasiteiravo pageidaujamos temos: apie Graikiją, pavasarį, laiko dvasią? *Zeitgeist* - paprašė svečiai. Hölderlinas priėjo prie rašymo pulto, paėmė plunksną, popieriaus lapą. Fischeris tęsia: “Visą gyvenimą neužmiršiu šviesos, šią akimirką užliejusios jo veidą. Akys ir kaktą švieste švietė, tarsi sunkus pamišimas būtų pasitraukęs nuo jų. Štai jis ėmė rašyti, kaire ranka skanduodamas kiekvieną eilutę, ir, kiekvieną pabaigęs, patenkintas sumurmėdavo: “Hm!”. Parašęs, įteikė eilėrašį.” Žemiau jį nurašysiu vokiškai, kad būtų galima pajusti, *koks* tai eilėraštis; versti nesinori, nes nieko panašaus neišeis, vokiškai nemokančių paprašysiu tiesiog patikėti, kad turinys čia ne menkesnis nei forma:

Der Zeitgeist

*Die Menschen finden sich in dieser Welt zum Leben,
Wie Lehre sind, wie Zeiten höher streben;
So wie der Wechsel ist, ist übrig vieles Wahre,
Dass Dauer kommt in die verschied'nen Jahre;
Vollkommenheit vereint sich so in diesem Leben,
Dass diesem sich bequemt der Menschen edles Streben.*

*Nuolankiai jūsų
1748 gegužės 24*

Scardanelli

“Koks laiko ir vardų sumaišymas!” - sušunka Fischeris, perrašęs šį eilėrašį. Vargšas - jis perrašė, bet neskaitė. Jis perskaitė tik parašą. Hölderlinas savo *Umnachtung* laikotarpio eilėraščius pasirašinėdavo dažniausiai *Scardane-*

lli, datuodamas juos arba XVIII, arba XX šimtmečio datomis. Keistai nuosekliai jis vengė parašyti XIX šimtmečio datą: t. y. puikiai žinojo, kada gyvena. Šauniesiems švabams jis duodavo pasirinkti - skaityti arba jo eilėraščius, arba parašus po jais. Švabai eilėraščių neskaitė. Jiems buvo maloniau regėti išprotėjusį, o ne juos mulkinantį Hölderliną. Išprotėjęs poetas - juk tai taip natūralu...

Žymus šiuolaikinis Hölderlino specialistas Pierre Bertaux, peržvelgęs visus žinomus amžininkų liudijimus bei to meto Hölderlino poeziją, spėja, kad Hölderlinas greičiausiai slėpė savo (jei norime - santykinį) sveikumą. Apie tai galime manyti, ką norime. Bet reiktų sutikti su kita Bertaux išvada: jog tai, ką psichiatrų ar psichoanalitikų tyrimai teigia apie Hölderliną, daugiau pasako apie juos pačius, nei apie Hölderliną.

Vėlyvieji jo eilėraščiai, gimę *Umnachtung* laikotarpiu, turi vieną ypatybę. Pasak Hölderlino biografo ir tyrinėtojo Ulricho Haussermanno, būdas, kuriuo poetas regi pasaulį, yra svetima, tyli stebėjimo distancija. Virš visko leidžiasi anapusbės skraistė. Būdingas pavyzdys - viena iš "Žiemos" versijų. Eilėraštyje nuo nuogo žiemos lauko stebėjimo pereinama tiesiog prie dieviškos regėsenos: Hölderlinas Žemės rutulį mato šaltai ir skaisčiai. Šis žvilgsnis, tai išsyk jausti, yra būtent *šaltas* ir nutolęs, iškilęs iš didžiulės, nebežmogiškos gelmės. Nei meilės, nei kančios, nei rūščio nėra šiame žvilgsnyje - čia nebėra ir žmogiškumo net plačiausia prasme. Taip negalėtų žvelgti Kristus - tai nebent angelo ar antikos dievo žvilgsnis. - Taip gali žvelgti Dangiškieji.

Galėtume daug samprotauti apie Hölderlino poeziją, bet mes, nuolat prisimindami savo ribotumą, pamėginkime tik suvokti, kas gi įvyko. Vargu ar pasitelkus biografiją galima paaiškinti kūrybą, ir nežinia, ar galioja atvirkštinis dėsnis. Bet kalbant apie Hölderliną, reikia pripažinti, kad kūryba tarsi "programavo" jo ateitį, o jis, kaip ir visi graikai, mylėjo galutines realybes. Kad jo pamiltos realybės nebėra realios mums, nereiškia, kad Hölderlinui jos tebuvo žodžiai.

Iš pradžių apie Graikiją, apie vietą, iš kurios Hölderliną pasiekė šios pagauančios realybės.

... ir nunešė

Mane iš mano būsto,

Greičiau negu tikėjaus,

Toliau nei aš svajojau nukeliauti,

Genijus kažkoks.

(“Patmas”; Aldonos E. Puišytės vert.)

Graikija... Kiekvienas amžius pasiima iš jos, ką nori ir ką sugeba. Viduramžiai - Aristotelį, Renesansas - estetiką ir laisvą dvasią (pakeliui - ir laisvą kūną), XX a. - demokratijos principus. Tai, kas "pasiimta" iš Antikos, ne visada atitinka tikrąją jos dvasią. Dažniau ten įžiūrimi tam tikri provaizdžiai, kurie čia ir dabar keičiami, kartais gana esmingai.

Hölderlino laikais Graikijos temą eksploatavo tiek klasicizmas, tiek romantikai. Klasicizmui tai buvo orus citavimas, pateisinantis jo proporcijų, "Ordnungo" ir banalybių poreikį. Romantikai ieškojo kito pasaulio, galinčio tapti kasdienybės atsvara - Antika jiems buvo epocha be kasdienybės, kai žmogaus gyvenimą lėmė grožio ir egzistencijos intensyvumas. Bet gręžimasis į Antiką nesuk virsdavo tuščiu žaidimu dievų vardais. Tai, kas kitiems tebuvo žavios inkrustacijos, Hölderlinui reiškė absoliučią tikrovę - ne "istoriškumo" ar "emocine" prasme - tiesiog tai buvo *tikra*.

Jis atsiribojo nuo visų, vartojusių Antikos temas: jis vadina juos "šaltais veidmainiais" ir perspėja: "nedrįskite kalbėti apie dievus! / Jūs turite protą! Jūs netikite Heliju, / Nei Griaudžiančiuoju, nei Jūros dievu". Hölderlinas puikiai perprato savo meto poezijos žaidimus dievavardžiais. Jis, kuris nuo vaikystės "augo dievų rankose", Dangiškuosius pažino ne kaip žodžius, o kaip absoliučias realybes.

Protestantizmas Hölderlinui buvo atgrasus - tai aišku jau iš Tübingeno seminaro laikų. Tuo pat metu negalime abejoti fundamentaliu jo religingumu - vokiškai fundamentaliu, tačiau graikiškai plačiu. Jis ne panteistas, panteizmo formulė atvirksčia: graikiškas fundamentalumas ir vokiškas platumas. Graikai nebuvo ypač religingi mums įprasta šio žodžio prasme. Jie ne tiek tikėjo, kiek žinojo, jie buvo nepataisomi realistai. Jie nevengdavo pasijuokti iš savo dievų ar suteikti jiems groteskiškų bruožų. Graikams jų dievai buvo nepaprastai realūs - pernelyg realūs; paprastas graikas juos matydavo, ar bent girdėdavo jų balsus, regėdavo jų ką tik įspaustas pėdas. Ir dar graikai turėjo ypatingą dovaną, be kurios jie nebūtų graikai - netapdami "panteistais" jie sugebėdavo įžvelgti dievus gamtoje.

Štai tuo ir pradeda Hölderlinas.

Jis nėra panteistas. Jam, pasak Hanso Kūngo, ne "viskas yra Dievas", o "viskas yra Dieve". Dieviškasis Vienis veikia visuose daiktuose, o visi daiktai rymo viename Dieve. Dievas Hölderlinui nėra "didysis mechanikas" ar savo spindesy užsislėpęs *Etwas*; jis tampa tiek absoliutus, kad jame ištirpsta visi vardai. Jis netampa viskuo, bet reiškiasi per visa. Dievas nerymo "fiziniame" danguje, jie nėra ir "už" šio pasaulio - jis pernelyg didis, kad negalėtų reikštis čia: transcendencija gali pasirodyti imanencijoje, absoliutybė - reliatyvume. Galutinė realybė nėra gryna abstrakcija, nei vien apčiuopiamybės

pasaulis. Hölderlino vaizduojamoje Graikijoje dievų ir žmonių pasauliai nėra atskirti.

“Mana širdis priklauso mirusiesiems” - taip baigiasi eilėraštis “Graikija” - paradoksalu, bet ir meilė realybei. Meilė dieviškajai realybei, prarastojo dievų artumo ilgesys. Tai žinojimas apie Dangiškuosius ir gėrėjimasis jais - tačiau, juos šlovinant ir švenčiant, aiškėja ne vien jų skaidrumas ir tikrumas, bet ir nuotolis, niekaip neįveikiamas ir neįdabartinamas. Jaunatviški entuziastingi himnai regi “galias” kažkur netoli - jos čia, jos veikia, jos lemia! Tačiau gyvenimas sudaužo viltį, kad šios galios pačios ims ir apsireikš istorijoje ir žmonėse. Vėlesnėje kūryboje tas santykis nuosaikesnis:

*Tik per vėlai mes atėjome, drauge! Dievai tai gyvena,
Bet virš mūsų galvų, ten, jau pasauly kitam.
Veikia jie nuolatos, nors mažai tesirūpina, rodos,
Ar gyvenam, ar ne...*

(“Duona ir vynas”; Alfonso Nykos-Niliūno vert.)

O vis dėlto virš jų iškyla pavidalas:

*Genijus, pats paskutinis, tylus tarp žmonių pasirodęs,
Dieviškai guosdamas mus, baimę apreiškęs dienos -*

tai Kristus, Hölderlino panteone pasirodantis greta “senojo vyndievio”, Dioniso: Kristus neša duoną, Dionisas vyną. Kristus pasirodo kaip neapeinama tikrovė, neišvengiama netgi grėžiantis į graikų dievus. Ne be reikalo greta Kristaus “Duonoje ir vyne” iškeliamas Dionisas: jis, Dzeuso sūnus, Hölderlinui pasirodo artimas Dievo Tėvo Sūnui - ir dar - tiek Jėzus, tiek Dionisas - tai dievai, buvę žemėje, gyvenę čia ir grįžę dangopi - tegu ir taip skirtingai gyvenę ir skirtingai grįžę. Principinis “galių” ir “dangiškųjų” tylėjimas Hölderlinui tampa nebepakeliamas. Jis mėgina šią tylą suardyti: kadaise atėję dievai gali ir grįžti - tada, kai “bronzos lopšiai priaugina herojų, kol širdys, / Kaip ir kadaise, jėga ima prilygti dievams / Tik tada su griausmu jie ateina”. Tad Hölderlinas gali tarti sau: “galių” klausymasis ir jų jutimas turi prasmę, net joms neatsiliepiant, nes tai brendimas, artinantis dievų grįžimo valandą. Kol ši viltis egzistuoja, ir Kristus gali būti “vienu iš jų”, jo pavidalas gana blyškus.

Tačiau vėlyvojoje jo kūryboje, prieš pat *Umnachtung*, Kristus iškyla jau nebe kaip “vienas iš dievų”, net ne kaip “vyriausiasis” Dievo Sūnus, o kaip “Vienintelis”, “mokytojas ir Viešpats”: visiems “seniesiems dievams” ir “nar-

siesiems dievų sūnums” poetas prisipažįsta ieškas tarp jų *vieno*, vienintelio - Kristaus. Hölderlinas jį vadina Heraklio ir Dioniso broliu, tai duoklė višiemis jo gyvenimo ieškojimams, - tačiau jo meilė skiriama būtent Kristui - Vieninteliui.

Neturėtume čia įžiūrėti kokio nors “susitaikymo” su Kristumi - Hölderlinas Kristaus niekada neneigė, jo dėmesys tiesiog krypo kitur. Graikija jungėsi su Izraeliu, šiame junginyje išliko Tas, kurį Hölderlinas pajuto kaip realiausią iš savo numylėtųjų Realybių - tačiau vargiai galėtume pasakyti, kad Hölderlinas tapo krikščioniu įprasta šio žodžio prasme. Reikėtų sutikti su taikliu Walterio Jenso apibūdinimu: paskutiniuose savo himnuose Hölderlinas artėja ne prie krikščionybės, o prie Kristaus religijos. Hölderlino antikinis pasaulis parodo galimybę: kaip viskas atrodytų be Kristaus mirties ir prisikėlimo. Tai didžiųjų ir galingųjų realijų pasaulis. Tai didingos ir savitą skausmingą estetiką turinčios religinės katastrofos pasaulis. Bet ir čia Kristus, vienintelis tarp daugelio, neišvengiamai juda į centrą ir iškyla tarp dievų - Vienintelis, vertas ne vien šlovinimo bei šventimo, bet ir *meilės*. Hölderlinas rodo pasaulį, kuris galėtų būti, bet kurio nėra: ir čia pamatome didžiulę paslaptį. Kristus juda ir veikia ne tik ten, kur jo laukiame; jis ateina išgelbėti net tose vietose ir tose erdvėse, kur jo nėra, netgi: galimybės erdvėje.

Hölderlinas buvo ir lieka paslaptis: tiek gyvenime, tiek kūryboje. Mįslė lieka ir *Umnachtung* laikotarpis. Keliais sakiniiais grįžkime prie jo.

Matėme, kad Hölderlino poezijoje yra vietų, kuriose “Dangiškieji” minimi kaip nepaprastai tolimi, šaltai ir skaidriai žvelgiantys iš savo aukštumų. Šis šaltumas ir nuotolis, dėl kurio taip skausmingai skundėsi Hölderlinas, jo kūryboje ataidi dar sykį - *Umnachtung* laikotarpio eilėse. Tik čia stebintysis, iš savo skaidrumo regintis pasaulį, šaltai nutolęs ir didis - pats Hölderlinas. Jo pasitraukimas nuo žmonių pasaulio, į bokštą palei Neckarą, jo eilėraščių datos ir parašai po jais - tai irgi nutolimo išraiškos. Prisiminkime eilutę iš “Menono raudų Diotimai”:

Kas taip mylėjo, tam kelias tiktai pas dievus

- ar Hölderlinui nebuvo suteikta jo išsiilgtų aukštybių malonė, o gal jis pats rado vietą, iš kurios skaidriu ir angelišku regėjimu galėjo matyti taip kaip jo išsiilgti “dangiškieji”? Gal būtent tai atrodė kaip *Umnachtung*?

Gintaras Beresnevičius